

כתובת האתר של ישיבת "אשרי האיש" – ההרצאות של הרב יוסף צ. בן-פורת

www.emuna.info

שיחתו השבועית של

ראש הישיבה – הרב יוסף צ. בן-פורת

**מהו הניסיון האמיתי ב"לך לך"!
פרשת לך לך, שנת תשע"ו**

למה אברהם נשלח לארץ ישראל? למה אין ה' מגלה לו להיכן עליו להגיע?

פרשת לך לך פותחת בהתגלות הראשונה של הקב"ה לאברהם, שבה הוא מצווה עליו לעזוב את ארצו וללכת לארץ בלתי נודעת – "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶרְאֶה" (יב, א). אולם, שתי שאלות-יסוד אינן זוכות לכל התייחסות או הסבר.

השאלה הראשונה: למה עליו לנטוש את ארצו, בה הגיע להישגים רוחניים גבוהים ביותר, והצליח להחזיר בתשובה אנשים רבים מאוד, כמו שפירשו חז"ל, שהאנשים שהתלוו אליו בדרכו לארץ ישראל, הם אותם שאברהם ושרה גיירום, ועליהם נאמר: "וְיָאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְןָּ" (בראשית יב, ה). אם כן, צריכה להיות סיבה כלשהי המצדיקה ומחייבת את מעברו לארץ אחרת. אין כאן כל חשש, שהוא יושפע מאורח החיים ומהכפירה של שכניו שעבדו עבודה זרה, ויפול מדרגתו הרוחנית. שהרי, כבר למעלה משבעים שנה שהתברר והתאמת אצלו, שכל העבודה זרה היא הבל ורעות רוח, שאינה יאה לשום בר-דעת, אף הצליח להוכיח זאת, לאנשים מן השורה ואף לאנשי מעלה, וגם את נמרוד זכה לנצח.

השאלה השנייה: למה הקב"ה לא מגלה לאברהם את היעד אליו, עליו להגיע, הלוא היא ארץ ישראל, שהיא ארץ הקודש. מה מסתתר, מאחורי העלמת דבר זה?

אם יהיה לאברהם כל כך טוב בארץ ישראל, אז למה ההליכה לשם נחשבת לניסיון?

לאחר מכן, מובטחות ברכות בכל תחומי החיים, אשר יבואו על אברהם באותה ארץ מיועדת. ואז מספרת התורה: "וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה' " (ד). כאן, מתעוררת תמיהה, הלוא ברור שאברהם הלך מפני שה' ציווה אותו, אם כן, מספיק היה שִׁכְתֵּב בפסוק "וַיֵּלֶךְ אַבְרָם", ומאחר ואותו היגד סמוך לפסוקים

הקודמים, בהם נצטווה על ההליכה, ברור מאליו, שמעשה ההליכה הוא מילוי ציווי ה'. אילו לא הופיעו הפסוקים הראשונים בהם הציווי, והייתה הפרשה מספרת שאברהם הלך מארצו אל ארץ אחרת, היה מתבקש, ההיגד דלעיל, שהסיבה שהוא עזב את ארצו, לא נבעה מסיבות אישיות, אינטרסנטיות או כל רצון פרטי אחר, אלא על פי ציווי ה' הייתה. אבל משעה שהתבררה נקודה זו ברישא, אין מן הצורך לחזור עליה בסיפא. אבל כעת, לפנינו כפילות שהיא לכאורה מיותרת!

פרשה זו נמנית על עשרת הניסיונות (אבות ה, ג) בהם נתנסה אברהם. ממבט ראשון, קשה למצוא מהו כאן הניסיון אשר עמו, הוטל על אברהם להתמודד. האם עזיבת הארץ או עיר המולדת, היא אכן ניסיון כל כך קשה? הלוא, אנשים רבים עוקרים את דירתם לארצות אחרות, למחוזות מרוחקים ואף ליבשות חדשות. אם כן, למה רואים בציווי זה ניסיון?

שאלה קשה יותר: אברהם אבי המאמינים, מקבל מבורא עולם, כל יכול, הבטחות נפלאות שהוא יקבל עושר וכבוד, שיזכה להוליד ילדים למרות, שהוא עקר מלידה, הלוא ברור, שכל אחד מאיתנו היה 'רץ מהר' לעבר אותו מקום, שבו יזכה לכל כך הרבה טובות. כל יצור עלי אדמות, כל אדם בין חכם ובין טיפש, רוצה לשפר את מצבו, אנשים משקיעים עמל ויגיעה ואף מסכנים את חייהם, כדי להיטיב את מצבם החומרי. ולמרות זאת, אחרי כל מאמץ שעושה האדם כדי לקדם את ענייניו ומצבו, עדיין מוטלים בספק תוצאותיו. ואילו, התשואה מהבטחה של הקב"ה, אין שום ספק בהתממשותה. **אם כן, אין בציווי כל ניסיון!**

למה לא נזכר בתורה שאע"ה הושלך לכבשן האש?

ונראה ליישב את השאלות לפי מהלך שסלל אחד מגדולי הפרשנים הקדמונים, שהיקשה קושיה גדולה: למה לא הזכירה התורה כלל את המעשה המפורסם, שנמרוד גזר על אברהם אע"ה שיושלך לכבשן האש, וגזר הדין גם בוצע, אולם, נס גדול נעשה לו והוא יצא שלם מן האש. שתי ידיעות גדולות וחשובות יש כאן, האחת – שהוא מסר את נפשו על קדושת שמו יתברך. השניה – הנס הגדול שעשה הקב"ה כדי לשמור על עבדו הנאמן. ותירץ רבינו ז"ל באופן נפלא: זה שאדם מוכן למסור את נפשו על אמונתו וערכיו, אין בכך כל חידוש. אלפים ורבבות, שהיו עובדי עבודה זרה, מסרו נפשם למען דתם ואליליהם. זה שאדם מוכן, להיהרג על דבר שהוא משוכנע באמיתותו, אין בו חדש. ולכן, אין סיפור זה מוזכר בתורה.

ונוסיף ונאמר גם אנו, שההרג של בני אדם, במלחמות השונות, גם הוא נמנה על הקטגוריה הנ"ל. שהרי בשעה שאדם מתגייס לצבא מרצונו החופשי, או אף, אם הגיוס נעשה באופן כפייתי על ידי חוקי המדינה, אולם, החייל מתנדב לשרת ביחידה

נבחרת, ובכך מסכן את חייו פי כמה וכמה מאשר אם הוא משרת ביחידה רגילה, הרי שהוא עושה זאת, משום שהוא 'מאמין' ב'ערך-העליון' של הגנת המולדת, של השמירה על חיי אזרחי המדינה, ולשם כך מוכן אף להקריב את חייו.

למה העקידה נחשבת לניסיון? הלא גם הגויים הקריבו בניהם לאלילים!

בהתאם לכך, מסביר הוא, שהסיבה שהתורה סיפרה באריכות רבה את פרשת עקידת יצחק – הניסיון העשירי והקשה שבכולם – אינה כפי שהרבה חושבים, מפני שהצליח אברהם להתגבר על 'רחמי אב' שהיו בו, על בן שכל כך הרבה שנים חיכה להיוולדו, ותקוות כה רבות תלה בו. שהרי, אומר רבינו, גם גויים רבים הקריבו את בניהם לעבודה זרה. כמו שכתוב: "אֲשֶׁר יִתֵּן מִזֶּרְעוֹ לְמִלֶּכֶּת מוֹת יוֹמֶת" (ויקרא כ, ב), וכמו שמסופר בנביא: "וַיִּבְנוּ אֶת בְּמֹת הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּגִיָּא בֶן הַנֶּסֶךְ לְהַעֲבִיר אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בָּנוֹתֵיהֶם לְמִלֶּכֶת" (ירמיה לב, לה). אם כן, מה המעלה הגדולה והדרגה העצומה, אליה הגיע אברהם במעשה העקידה, עד כדי כך, שהעיד עליו, בוחן לב וכליות, "עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי יֵרָא אֱלֹהִים אֲתָה" (בראשית כב, יב). וזכות הניסיון הגדול שעמד בו אברהם, אנו חוזרים ומזכירים פעמים רבות בימים הנוראים, כדי שתעמוד לנו לזכות בימי הדין והרחמים.

לכן יש שהסבירו, שהניסיון של אברהם בעקידה היה בתחום הרוחני. כל ימיו הטיף לרבים, שבורא עולמים הוא אב הרחמים וכל מעשיו ממידת חסדו נגזרים. וכך דורש הוא גם מבני אדם, שיהיו דומים לו, כביכול, וינהגו זה עם זה במידת החסד והרחמים. עמי תבל תארו את אלוהיהם – האלילים – כשואפי נקם, כנוטרי איבה, כבעלי תאוה וגאוה, בקיצור, אין מידה מגונה ומכוערת, שלא נמצאת בהם. בהתאם לכך, גם עובדיהם רשאים לנהוג באופן דומה להם. מכל הנ"ל נגזר, שכשם שבני אדם נוהגים להרוג את שונאיהם ואויביהם, כך גם אותם אלילים חפצים ואוהבים שישחטו ויקריבו לפנייהם קורבנות-אדם. ואילו אברהם, התריס כנגדם, **שלהקריב אדם לפני אלוקים זהו חטא ועוון בל יכופר**.

והנה, כשציווה הקב"ה על אברהם להקריב את יצחק, הוא נדרש למעשה, לפעול באופן הנוגד לא רק את תפיסת עולמו האישית, שיש לנהוג במידת החסד, אלא גם את תפיסתו הדתית-הפילוסופית, בהבנת רצון האלוקים. אולם, מעבר לכל זאת, הוא עושה מעשה שיש בו עקירת כל מה שבנה במשך למעלה ממאה שנה, אצל רבבות בני אדם, שיאמרו, שהנה זה אברהם 'חזר-בשאלה', ולעת זקנתו הקריב את בנו לקורבן, כפי שנוהגים מיטב 'החסידים' עובדי עבודה זרה. אכן, במדרש מסופר, שאלה הטענות שהתריס השטן בפני אברהם במשך שלשת הימים בהם הלך, עד שהגיע להר-המוריה. עד כאן תו"ד.

הניסיונות האמיתיים והקשים הם ביטול הרצון וההשקפה האישיים – בפני ה'!

נסכם אפוא את הדברים: הניסיונות הקשים לאדם הם ניסיונות רוחניים. הניסיונות הנוראים שבהם, הם אלה שבהם צריך האדם להרוס ולסתור את כל השקפת עולמו, בה האמין ואותה הוא בנה במשך שנים ארוכות. מי שמצליח לעשות זאת, הוא זה שניתן להגדירו, כעובד ה' האמיתי. ואכן, רק משעה שהצליח אברהם לפעול בצורה נחרצת נגד טבעו, תפיסת עולמו, צורת התחנכותו והטפתו לרבים, זכה הוא לתואר 'ירא אלוקים'.

נחזור אפוא לראשית מאמרנו. הסיבה האמיתית שהקב"ה ציוה לאברהם ללכת לארץ ישראל היא, כפי שהסביר בספר הכוזרי, מפני שנבואה יכולה להינתן לאדם רק בארץ ישראל – ארץ הקודש. ומשעה שהגיע אברהם לדרגה שהוא ראוי לנבואה, שלח אותו הקב"ה לארץ ישראל כדי שיוכל להתגלות אליו בעת הצורך. אולם, אם הקב"ה היה מגלה לו שהסיבה שהוא שולח אותו לשם, היא כדי שיוכל להתמיד בדרגת הנבואה, דבר שבלתי אפשרי בחוץ לארץ, הלוא היה אברהם מוותר על עולם ומלואו, ודאי ודאי, על מולדתו וקרבת בני משפחתו בכדי להיות באותה דרגה נפלאה, ואז לא היה בציווי זה שום ניסיון, לכן הקב"ה לא גילה לו זאת.

והנה, מה שהקב"ה הבטיח לאברהם שיקבל, באם ילך, לארץ ישראל הוא: עושר, כבוד, בנים וכל מה שאדם יכול לחשוק בו מטובות העולם הזה. אולם, נלענ"ד, שאאע"ה קיבל כל זאת בהפתעה גמורה, שהרי אברהם כל ימיו התרחק ומאס בכל הנאות העולם הזה. עד כדי כך, שאמרו חז"ל, שאף ביופיה של אשתו לא הבחין עד ירידתו למצרים! זאת עלינו לדעת, מה שאמרו חז"ל "תנו רבנן ארבע נשים יפיפיות היו בעולם שרה וגו' " (מגילה טו, א). והוסיפו והדגישו: "הכל בפני שרה כקוף בפני אדם" (ב"ב נח, א) – הווי אומר, שיופיה של שרה לא ניתן כלל לתיאור. אדם רגיל ודאי חושב, שהסיבה שאברהם בחר את שרה לאשתו, היה מחמת יופיה. אדם בר-דעת מבין, שאדם גדול וחכם כאברהם, לא בוחר אשה בגלל יופיה, אלא בגלל מעלותיה ותכונותיה הרוחניות, אבל ודאי, שגם ליופי הנדיר שלה היה משקל בהחלטתו לבחור בה כאשתו. אולם, באו חז"ל הק' ודייקו מן המקרא, שעד גיל שבעים וחמש, לא הבחין כלל ביופיה. שהלוא, פסוק מפורש הוא "הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יָפֶת מְרָאָה אֶתְּ" (בראשית יב, יא). פירש"י: "מ"א **עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם** ועכשיו הכיר בה ע"י מעשה" (ומקורו בתנחומא ה). כלומר, שמכיוון שהגיעו לארץ זרה, היה עליו לשקול כיצד יתייחסו תושבי המקום לאשתו, לצורך כך הביט בה והבחין ביופי הנדיר שבה. הלזה יקרא אדם?! הלוא, מלאך ה' היה אבינו אברהם. גם אל הממון, שכולם חומדים אותו, ולכן נקרא "כסף" – מפני שכולם

נכספים אליו, לא הייתה לו שום משיכה. אף את שלל-האויב, שזכה בו כשניצח במלחמה את מלך סדום, סירב לקחת למרות, שממון זה מגיע לו גם על פי ההלכה וגם על פי כל חוקי העמים, ואף נשבע למלך סדום: "אם מחוט ועד שרוף נעל ואם אֶקַח מִכָּל אֲשֶׁר לְךָ" (שם יד, כג).

אברהם אבינו שעליו אמר הפסוק "אֶחָד הָיָה אֲבֹרָהֶם" (יחזקאל לג, כד), והוא מכונה בדברי הנביא "הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעֵנָקִים" (יהושע יד, טו). פירש"י: "האדם הגדול בענקים הוא - אברהם אבינו". ברור, שאין הכוונה שהוא היה ענק בגובהו ובגודלו הגופני, אלא שנפשו היתה גבוהה עד אין חקר! ידועים דברי הרמב"ם (מור"נ ח"ג, פנ"א) שהאבות הק' אברהם, יצחק ויעקב, היו דבוקים בשכינה בכל עת ובכל שעה, בבחינת 'שיויתי ה' לנגדי תמיד'. אם זכה לנבואה ברור, שהיתה בו מידת החסידות שאותה תיאר הרמח"ל: "הַכֹּהֵן הָאֱמֵתִית הַמְצוּיָה בְּחִסְדִּים אֲשֶׁר טָרְחוּ וְהִשְׁתַּדְּלוּ לְהַשִּׁיגָהּ, הוּא שִׁיחָהּ הָאָדָם עוֹבֵד רַק לַמֶּעַן אֲשֶׁר כָּבוֹדוֹ שֶׁל הָאֱדוֹן בָּרוּךְ הוּא יִגְדֹל וְיִרָבָה, וְזֶה הָיָה אֲחֵר שֶׁהִתְגַּבֵּר בְּאַהֲבָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ... נִמְצְאָתָ לָמַד, שֶׁזֹּאת הִיא הַכֹּהֵן הַמְעֻלָּה, **שֶׁהִיא רְחוּקָה לְגַמְרֵי מִכָּל הַנָּאֵת עֲצָמוֹ**, וְאֵינָה אֵלָא לְכָבוֹדוֹ שֶׁל מְקוֹם וּלְקִדּוּשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ הַמִּתְקַדֵּשׁ בְּבְרִיּוּתוֹ בְּשַׁעָה שְׁעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ. וְעַל זֶה אָמְרוּ (זוהר משפטים), "אֵיזָהוּ חֲסִיד? - הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ" (מס"י, פי"ט).

לא נגענו בגדלותו של אאע"ה אף כטיפה מן הים. "ודעת לנבון נקל" (משלי יד, ו), שכל הברכות והטובות הגשמיות, הקב"ה הבטיח לו בארץ המיועדת, 'לא דברו' אליו כלל וכלל. ולא זו בלבד, אלא נלענ"ד, שדבר זה גרם לו אכזבה קשה מאוד! זה למעלה משבעים שנה שהוא מחפש רק רוחניות, מפקיר את כל חיי עולם הזה, יושב שנים ארוכות בבית האסורים מפני שהוא מסרב לעבוד אלילים (ב"ב צא, א), מוכן להישרף בכבשן האש על אמונת הייחוד. הוא מבין בשכלו הגדול, שרצון הבו"ת, שהאדם יתעלה מעל להנאות החושיות, ימאס בכבוד כש"כ מרן החזון איש זצ"ל, שאהבת הכבוד לא נאה כי אם לשוטים. נמצא, שהאדם בא לעולם הזה לא כדי ליהנות הנאות גשמיות, כמו שכתב רבינו הרמח"ל ז"ל "ותראה באמת שכבר לא יוכל שום בעל שכל להאמין שתכלית בריאת האדם הוא למצבו בעולם הזה, כי מה הם חיי האדם בעולם הזה"?! (מס"י, פ"א). לכן, צריך אברהם לחוש אכזבה קשה מאוד שבורא העולם, שלגדולתו אין חקר, והוא הבוחן לב וכליות סבור, שהבטחות בענייני העולם הזה הינן דבר שיפתה אותו ללכת לארץ ישראל.

מאידך, אברהם נמצא בעיצומה של עשייה עצומה של תיקון כל הקלקולים, שעשו עשרים הדורות שלפניו. הוא מוסר את כל נפשו להורדת השכינה לעולם הזה, להחזרת אנשים בתשובה, הכיצד זה שאלוקים אומר לו לפרוש מכל עבודתו הקדושה, וללכת אל ארץ בלתי נודעת, כדי לזכות שם בטובות העולם הזה?

מצינו במשנה: "אמר רבי יוסי בן קסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד, ונתן לי שלום, והחזרתי לו שלום, אמר לי, רבי מאיזה מקום אתה, אמרתי לו, מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני, אמר לי, רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלה אלהים דגרי זהב ואבנים טובות ומרגליות, אמרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם, אני דר אלא במקום תורה" (אבות ו, י).

והיקשה הרה"ק הגאון רבי יואל טייטלבוים זצ"ל – האדמו"ר מסטמר – וכי מנין ידע רבי יוסי, שהעיר שגר בה אותו אדם, לא הייתה מקום של תורה? הלוא, הוא לא נקב בשמה של העיר, ושמה גם אותה עיר מקום תורה הוא? ותירץ, שמתוך זה שהוא בא לתלמיד חכם גדול ומציע לו לבוא לגור בעירו, והפיתוי שנועד לגרום לו לרצות לבוא הוא, מיליונים של דגרי זהב ואבנים טובות, סימן שהוא אינו יודע כלל, מה מעניין תלמיד חכם, ומה אמור למשוך אותו. אם רוצים למשוך תלמיד חכם גדול לבוא לגור בעיר מסוימת, צריך להציע לו מעלות רוחניות, שבני העיר יקימו עבורו ישיבה גדולה, שיוכל לתת שיעורים ברמה גבוהה, שיש צדיקים שעומדים וכול להתעלות בעבודת ה' וכיוצא"ב. אבל, להציע לאדם גדול כסף רב, זה מהווה עלבון עבורו.

דומה, שהצלחנו להבין, שההבטחות הגשמיות שהציע הקב"ה לאברהם אבינו, לא רק שלא גרמו לו לרצות לבוא, אלא אף גרמו לו רתיעה ואכזבה! אולם, זו גדלותו של עובד ה' האמיתי, שהוא מבטל את כל רצונותיו, 'תפיסותיו', השקפותיו, הבנותיו וציפיותיו מפני רצון ה'. לכן מדגישה התורה: "וַיֵּלֶךְ אֲבֹרָם כְּאִשֶּׁר דָּבַר אֱלֹהֵי ה'". שאמר אברהם בליבו, אם רצון ה' שאפסיק את עבודתי הרוחנית כאן, ויתבטל כל אותו מפעל גדול שייצרתי בעמל וביגיעה רבה, **למרות שאינני מבין למה**, אעשה זאת מיד. אם רצון ה', שאלך לארץ כלשהי, **למרות שאינני מבין למה**, אלך לשם מיד. אם רצון ה' שבאותו מקום מיועד יהיה לי רכוש רב וכבוד גדול, **למרות שהדבר זר לי ומאוס עלי**, אני מקבל על עצמי לעשות זאת בלב שלם.

יוצא אפוא, שהניסיון של אברהם היה כל כולו בתחום הרוחני, לבטל את תפיסותיו והבנותיו בפני ציווי ה'. ולכן, הגדול שבניסיונות, שהוא העשירי במספר, ניסיון העקידה, מביא את אברהם לפסגת הפסגות שבו עליו לשנות את כל הבנותיו מן הקצה אל הקצה. כשהקב"ה מצווה עליו להקריב את בנו לקורבן, לפתע מתברר לו, שהבוי"ת הוא 'אכזר' והוא חפץ שגם בני אדם יהיו אכזריים זה לזה, עד לקיצוניות הנוראה שאדם ישחוט את בנו יחידו, ויאמלל את עצמו, את בנו ועוד יותר את אמו.

אברהם שהיה איש האמת והיושר, הבין שזה רצון ה' שהיה גם תמים וישר בכל מעשיו ודובר אמת אף בלבבו. ואם זה רצון ה', ברור שגם הוא בכבודו ובעצמו נוהג כך, אולם לפתע, מתברר לו, שאין הדברים כך. אלא, שאלוקים מפר את הבטחותיו, שהרי אמר לו: "בִּיצְחָק יִקְרָא לְךָ זֶרַע" (בראשית כא, יב), ואילו כעת ציווהו לשוחטו, אם כן ברור, שממנו זרע כבר לא יהיה! (עיין רש"י כב, יב). כל אותן טענות העלה השטן לפני אברהם, במשך שלשת הימים בהם צעד יחד עם בנו אל מקום העקידה.

אבל, אברהם אבינו החליט שהוא ישחוט את בנו, **למרות שאינו מבין למה**. הוא יעלה לקורבן, **למרות שזה נוגד את תפיסת עולמו**. הוא ימלא את ציווי ה', **למרות שזה סותר דברים קודמים שאמר לו השי"ת**.

זו הסיבה, שהשי"ת לא ציווה אותו לעקוד אותו מיד, אלא ללכת דרך שלשת ימים, כדי להאריך את זמן הניסיון שהלך וגבר מיום ליום ומשעה לשעה. כל זאת, כדי שיקבל אברהם, בסופו של דבר שכר על כל צעד וצעד, ועל כל דקה ודקה שעמד בניסיון.

וכך גם ביחס לשאלה השניה ששאלנו: הסיבה שה' לא גילה לאברהם לאן עליו להגיע, הייתה כדי להגדיל את הניסיון, וממילא, לתת לו שכר גדול יותר על כל פסיעה ופסיעה שילך, אולם, אילו ידע שהוא צועד לארץ הקודש, שנודעה מאז ומעולם במעלותיה הרוחניות, לא היה לו על כך שכר.

סיכום: הניסיון האמיתי של האדם הוא, אם יש בכוחו לקבל את ציוויי

ה' באופן מוחלט, מבלי להרהר אחריהם ומבלי לערער עליהם! אם יש בו את העוז להרוס במו ידיו את כל תפיסותיו האידיאולוגיות, החברתיות, המוסריות, האישיות, המדיניות, באם הן עומדות בניגוד לרצון ה'.

אם ניישם זאת לימינו, עובד ה' האמיתי הוא זה שמוכן לבטל את רצונותיו ותפיסותיו, מפני רצון ה' כפי שנמסר לנו, על ידי גדולי התורה והיראה שבדור, שהם הם ששתלם השי"ת בכל דור ודור, כדי שימסרו לכלל ישראל את רצונו מן הכלל ומן הפרט, בכל עת ובכל שעה.